

Berzsenyi többször leírta e szót („fene fátumok” stb.) és senki sem botránkozott meg rajta. Éppen a kontextus miatt nem, mely nála, éppúgy mint Petőfinél, távol állt mindenféle útszélségtől vagy parlagi indulattól. Mégis: egyetlen pont talán, ahol Fekete, véleményünk szerint indokolatlanul vagy legalábbis túlzottan kezd lelkesedni.

Apró megjegyzéseink azonban — éppúgy, mint a még ifjúkor társadalmi és iskolai keretének hiányolása — semmit sem

vonhatnak le abból az elismerésből, mellyel Fekete teljesítményét méltányolni is kell. Születésének 150. évfordulóján a nemzet legnagyobb költőjének minden eddiginél teljesebb és pontosabb életrajzát veheti kezébe. Joggal támaszthatva azt az igényt az első kötet szerzőjével szemben, hogy az életrajz további köteteit is mielőbb olvashassa.

Vörös Károly

STOLL BÉLA—VARGA IMRE—V. KOVÁCS SÁNDOR: A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET BIBLIOGRÁFIÁJA 1772-IG

„A magyar irodalomtörténet bibliográfiája” sorozat I. kötete. Szerkeszti Vargha Kálmán és V. Windisch Éva. Készült az MTA Irodalomtudományi Intézetében. Bp. 1972. Akadémiai K. 638 l.

Alig van önzetlenebb, áldozatosabb és hálátlanabb munka az irodalomtudományban a bibliográfiánál. Nélkülözhetetlenül szükséges; megléte az egész tudományág színvonalának mércéje; hiánya e tudományág felmérétlenségének szemrehányó bizonyítéka. Aki egy történelmi korszak összefoglalóan áttekintő bibliográfiáját, az irodalomtudománynak ezt a logaritmus-táblázatát elkészíti, annak minden részletkérdésben felkészült tudósna kell lennie, aki egyszersmind a korszak egésze fölött is megbízható áttekintéssel bír; tudását azonban nem öntheti az egyéni fogalmazás tetszetős formájába, melyért a leghamarabb jár elismerés vagy koszorú, hanem adatok halmazában kell azt kifejeznie. Logaritmus-táblázatot írtunk, s ezzel jeleztük, hogy a bibliográfia adatanyagának ellenőrzésre nem szorulóan pontosnak és hitelesnek kell lennie.

Először is tehát elismerésünket és köszönetünket kell kifejeznünk a régi magyar irodalom e mostani bibliográfiájáért mindazoknak, akik készítették. Pusztá megléte eredmény, minden további kutatómunka megbízható támasza.

A kötetben szereplő adat-anyag pontos, hiteles és a kellő mennyiségű. E sorok írója hónapokon át kísérletezett e külalakjában is tetszetős és kézbe is jól illő méretű könyvvel, hogy rajtakaphassa valami látványos hiányosságon: hasztalan. Az olyan apróságok, hogy az „antológiai” alfejezetből kifejtődött Fodor József és Jankovich Ferenc *Magyar mûzsa* című, néhány régi magyar verset is tartalmazó gyűjteménye (1959. I.), hogy Budai Ferenc *Polgári Lexikonát* (1804–05) feltétlenül fel kellett volna venni, hiszen bár kritikával fogadandó, de becses életrajzi anyagot tartalmaz; hogy például Trócsányi Zoltán: *Kirándulás a magyar múltba* (1937) című kötetét hiába keressük; — és más ilyen-

féle fogyatékoságok nem érdemelnek részletes említést. Nagy erőfeszítéssel felsorolnánk még vagy egy gépelt lapnyi „kimaradást” — de ilyen hiánylistának semmi értelmét nem látjuk.

A magunk részéről másféle szempontot vettünk figyelembe, s erről kívánunk bővebben szólni. A kötet gyakorlati használhatóságát vizsgáljuk. Ilyen bibliográfiának ugyanis csak akkor van igazi haszna és értelme, ha könnyen és jól forgatható; ha mindarra, amit tartalmaz, az olvasó gyorsan rátalál. Ha viszont ehelyett rejtvényt kell fejtenie, ha unos-untalan tűnődni kényszerül: mely alfejezetbe, milyen elgondolás szerint, hova rejtették a szerzők-szerkesztők a keresett téma irodalmát: türelmét veszti, s marad a kötet „irodalomtudományunk újabb vívmánya”, amiben „minden benne van”, de ebből a mindemből a pillanatnyilag fontos kis adatot kedvet szegően nehéz megtalálni.

Röviden: nem mindig világos, hogy valamely művel, műfajjal, témacsoporttal összefüggő irodalom hol található? Mivel erre vonatkozó eligazítást a betűrendes névmutató sem tartalmaz: a kötet használata néha nehézkes. Amíg csak egy-egy szerzőre vonatkozó információt keres az ember, arra könnyen rátalál: meg kell keresni a tartalomjegyzékben az „egyes szerzők” névsorát, s máris jó útra vagyunk igazítva. A régi magyar irodalom azonban, sajnos, nem név szerint ismert szerzők életrajzainak összegéből áll. Rengeteg a szerzőtlen mű, a nem világosan meghatározható műfaj, a más tudományokkal — egyháztörténet, történettudomány, eseménytörténet — összefüggő témacsoport. Hol keressük ezeket? E tekintetben a kötet fejezetei nem megnyugtató elrendezésűek. Már-már nevetségesen szegényes „A magyar vers”, „A világ költészet”, „A vallásos költészet”, „A próza”

(74–75) témacsoportok adat-anyaga. Ebből a pár árva tanulmányból állana a régi magyar költészetről írott munkák sora? Ez a látszat azért adódik, mert a többi, e tárgy körben írott fontos mű másutt szerepel: vagy egyes szerzőknél, vagy más témacsoportnál. Egy példa: „A levél” című, 7 tételből álló kis alfejezet (75.) felveszi Deák Farkas és Lampért Géza köteteit, de már Szalay Ágoston *Négy-száz magyar levél a XVI. századból* című munkáját csak „Az irodalmi élet keretei” című fejezet adja meg (273.), ahol egyébként helyesen, újból szerepel Deák Farkas is (Lampért Géza már nem). A szerkesztők belülről, a maguk szempontjából bizonyára kifogástalan magyarázattal szolgálnak; de kívülről, a kötetet segédkönyvként használó kutató szempontjából probléma: mit hol keressen és miért? *Belülről* nyilván remekül megindokolható, hogy egyik alfejezet a levélről mint műfajról szól, a másik a levélről mint forrásanyagról: de annak, aki „kívülről” mint használó akar a régi magyar levelekkel kapcsolatban valaminek utánanézni, fáradságos és értelmetlen a 75. és a 273. oldalak között ide-oda lapozni. Vagy: ha már egyszerűen „tématörténetek” alfejezet (77.), akkor miért nem említették itt a Toldi, a Bánk bán, vagy éppenséggel az Argirus? Ezeknek is van szerzőjüktől független témátörténetük!

A kötet tehát töredezett, sok alfejezetre oszlik, főleg az általános részben; ez nehezíti a tájékozódást. Mit kezdünk például „A régi magyar irodalom utóélete” című hangzatos alfejezet (78.) mond és írd 5, azaz öt tétellel? Nem kell szaktudósnak lenni ahhoz, hogy valaki további negyvenet soroljon fel kapásból. Csak egy kérdés: miért nem szerepel itt például Kazinczy tanulmánya Baranyai Decsi János Sallustius-fordításáról, ha már van ilyen alfejezet? (Baranyai Decsinél ez az adat már megtalálható.)

A hiba alighanem ott keresendő, hogy az egyszerűség kedvéért későbbi kötetek szempontjainak rendelték alá ezt a bibliográfiát is. Pedig régi irodalmunk fejlődési sajátosságait, megoldatlan kérdéseit, ma még tisztázatlan mozzanatait feltétlenül figyelembe kell venni. A szerzőtlen művek irodalmát, főleg ha műfaji összefüggésekhez keres támpontokat a kutató: nehéz megtalálni. Igaz, hogy a tartalomjegyzékben műfajonkénti csoportosításban mindig megtalálhatjuk az „Anonym művek irodalma” tételt s itt egy részletes felsorolást; de milyen szempont vezette a szerkesztőket a válogatásban? Ha Telegdi Kata verses levele, a „névszerzőnek” tekintett Gergei Albert, valamint a „Fortuna” sorsvető könyv versei itt szerepelnek, akkor miért nem találhatók ugyanitt kézíratos énekeskönyveink más fontos szerzőtlen költeményei is?

Más kifogásunk: a rokon tudományszakok közül „az irodalomtörténész számára elenged-

hetetlen”, de „mégis az irodalomtudománytól független, önálló tudományszakok vagy részdiszciplínák” (7.) mint: egyháztörténet, művelődéstörténet, nyomdászat, eseménytörténet túlságosan nagyvonalú kezelése. Készséggel elfogadjuk, hogy egy XIX. századi bibliográfiában ilyen jellegű anyagot megrostálva szabad csak adni, különben kötetek tucatjaivá nőne az adat-kásahegy; de éppen a régi irodalom történetéből (amikor a legtöbb író lelkes volt) nem hiányozhat a kimerítő egyháztörténeti tájékoztatás. Nem csupán olyan nélkülözhetetlen adatgyűjteményekre gondolunk, mint amilyen például a Bunyitai–Rapaics–Karácsonyi-féle *Egyháztörténelmi emlékek* — ez hiányzik e bibliográfiából —, hanem több kisebb cikkre és tanulmányra is, melyek egy-egy író munkásságát illetően eligazíthatnak, még akkor is, ha csak teológiai problémákról szólnak. Nem elég részletes a kor törtériájának eseménytörténeti vagy művelődéstörténeti része sem. Persze lehet, hogy ezekből is több van a bibliográfiában, mint ahányat megtaláltunk; — éppen az adat-anyag nehézkes, szétfördelt, enigmatikus elosztása és elrendezése folytán. (Lásd „Az irodalmi élet keretei” fejezetek első tételeit, illetve témacsoportjait a 79–80., de különösen a 273–275. lapokon.) Hiszen, mint azt már elismerően említettük, a bibliográfia szerkesztői az önmaguk elé állított mércéhez képest a lehető leghiánytalanabb adat-anyagot állították össze. A megszívlelhető tanulság éppen az, hogy vajon a felállított mérce helyes volt-e (egyháztörténeti mozzanatok stb. figyelembevételének mértéke), és hogy vajon e hatalmas adattár kellőképpen használható-e? Tapasztalatunk szerint a bibliográfia jelen formájában a kelleténél passzívabb; inkább egy zárt tudásanyagot őlel fel, s nem mindig a pillanatnyi problémáinak megoldásához segítséget váró kutató készséges, kitarulkozó kézikönyve.

Javasoljuk, hogy egy netáni újabb kiadás-hoz kimerítően tájékoztató név- és tárgymutató készüljön; egy ilyen alapos, az egyes neveknl lapszámok után zárójelben a tárgyról is eligazító, valamint címük vagy sorkezdetük szerint a névtelen műveket is felsoroló mutató a töredezett témafelosztás hibáit is kiküszöbölhetné, ily módon pedig felszínre kerülhetnének ennek a hatalmas tudásanyagot tartalmazó munkának rejtett értékei. Mert nem győzzük hangsúlyozni, hogy mindennek ellenére és mindezzel együtt a régi magyar irodalomnak ez a most megjelent és a maga nemében első bibliográfiája hasznos és értékes munka, az egyre szebb eredményeket felmutató, évtizedek mulasztásait gyors ütemben pótló magyar irodalomtudomány újabb eredménye.

Nemeskürty István